

УДК 159.976

Побідаш А.Ю. *магістр, курсант 5 курсу соціально-психологічного факультету.*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ВІДБОРУ ДО ЛАВ МНС

Представлено результати дослідження особливостей професійного психофізіологічного відбору при вступі до лав МНС за допомогою АКС «СПАС-5» та їх співвіднесення з адаптацією особистості.

Ключові слова: професійний відбір, соціально-психологічна адаптація особистості, професійна діяльність, професійна придатність.

Актуальність проблеми обумовлена тим, що процес професійного психофізіологічного відбору до служби в підрозділах МНС України вивчений недостатньо, відсутні дослідження його особливостей, його механізмів, чинників, що впливають на його успішність. Все це вимагає глибшого розгляду як теоретичних, так і практичних аспектів професійного психофізіологічного відбору, який зрештою визначає подальшу успішність служби співробітників МНС. Актуальність подібних досліджень сьогодні зростає у зв'язку із становленням системи психологічного супроводу служби в системі МНС України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Служба в підрозділах особливого ризику відноситься до категорії екстремальних видів професійної діяльності, для яких характерна крайня (поза межна) напруга психічних і фізичних ресурсів в умовах активного протистояння, високого рівня ризику і відносного дефіциту часу.

Аналіз наукової літератури і офіційних документів показав, що критерії, що визначають готовність до служби в підрозділах підвищеного ризику (армія, поліція) мінялися впродовж століть.

Впродовж тисячоліть основним критерієм при відборі рекрутів для формування армії, були його антропологічні дані. Вважалося, що надійною гарантією фізичної міцності організму і сили є великий зріст - звідси прагнення мати війська, складені виключно з рослих людей.

У 1870 році для потреб військового відомства Лесгафтом була розроблена інструкція по методиці антропометричних змін. Приблизно до цього відносяться перші дослідження фізичного розвитку у флоті і армії лікарів: Гольбака (1867-1868 р.р.), Новікова (1869 р.),

Веревкина (1872 р.), Бауліна (1876-1877р.р.), Зеланда (1878 р.) і Федорова (1873 р.).

На початку ХХ століття з'явилися роботи А.І. Ярхо (1924 р.), Гаухмана "Індекси, як показники конституційних типів" (1929 р.), В.В. Бунак "Антропометрія" (1941 р.).

Розвиток науки дозволив розширити діапазон методик досліджень призовного контингенту в армії. Антропометрична система була доповнена розробками у області морфології, соматології, психіатрії і психології. Цьому сприяли революційні вчення І.П. Павлова, В.М. Бехтерева, І.М. Сеченова у галузі вищої нервової діяльності, фізіології і рефлексології.

Дослідження І. Мюллера, К. Бернара, І.М. Сеченова поклали початок функціональним та інструментальним методам визначення стану здоров'я військовослужбовців. Науково-технічний прогрес дозволив доповнити традиційні методи-перкусії (Л. Ауенбургер, 1761), аускультатії (Р.Т. Лаенек, 1819) і пальпації (В.П. Образцов, 1887 р.) новими: рентгенографією (1895), електро-кардіографією (1903), електроенцефалографією (1929), які дозволили графічно реєструвати біоелектричні потенціали працюючого серця біоелектричну активність головного мозку.

Найбільш помітний внесок у розвиток військової психології на початку ХХ століття вніс військовий лікар і психолог Г.Е. Шумков. У період 1905-1915 р.р. ним опубліковано у військовому друці більше 100 робіт в яких дається визначення військової психології, намічаються її завдання та галузі дослідження, аналізуються психіка і поведінка воїнів в умовах бою. Деякі його висновки не втратили своєї актуальності і в наші дні.

Високий рівень душевних захворювань, суїциду і смертності в царській армії примусили керівництво військового відомства переглянути систему відбору призовників і наказом № 289 від 1913 року розширити склад фахівців призовної комісії.

У подальшому розвитку професійного відбору все більше значення набувають психологічні та психофізіологічні якості особистості.

Професійний відбір в спец підрозділ "Вимпел" КДБ СРСР тривав 1,5 місяця. За цей період ретельно вивчався стан здоров'я і психологічні якості кандидатів. Критерії, виходячи із специфіки професійної діяльності, дуже суворі. З 6 тис. кандидатів було відібрано тільки 200 чоловік. Програма професійної підготовки була строго диференційована:

для випускників Рязанського училища повітряно - десантних військ - 2 роки, цивільних вищих навчальних закладів - 5 років.

Необхідність спеціального професійного відбору при вступі на службу до лав МНС з'явилася у зв'язку з розширенням сфер діяльності і покладених на нього завдань. Психофізіологічний професійний відбір (далі - ППВ) кандидатів до вищих навчальних закладів МНС є першою ланкою у науково обгрунтованій системі підготовки, раціонального розподілу використання людей на основі об'єктивної оцінки їх професійно важливих психофізіологічних та особистісних якостей, необхідних для ефективної і безпечної роботи в екстремальних умовах праці, групової діяльності та підвищеної відповідальності. Медичний та психофізіологічний професійний відбір кандидатів на навчання до ВНЗ МНС є першим системоутворюючим елементом в системі управління охорони здоров'я особового складу підрозділів МНС.

В системі МНС основним завданням психолога є рішення не тільки індивідуально-психологічних проблем співробітників, але і допомога працівникам кадрових органів в організації профвідбору.

У нормативних актах МНС України достатньо чітко і детально регламентована процедура і критерії відбору кадрів на службу в МНС.

Відбір кадрів відбувається шляхом ретельної перевірки: медичного і психофізіологічного обстеження кандидатів, вивчення їх біографії, споріднених і дружніх зв'язків. Відбір кадрів, заснований на цих принципах, може до певної міри гарантувати, що на службу в МНС будуть прийняті люди психічно і фізично здорові, такі, що мають необхідну освіту, морально стійкі і здатні нести службу по ліквідації надзвичайних ситуацій.

Проте, навіть такий ретельний відбір не може гарантувати, що прийняті даним чином люди зможуть ефективно виконувати свої професійні завдання, пристосовуватися до складних умов, працювати творчо, запобігати і ліквідовувати пожежі і інші надзвичайні ситуації, швидко і уміло входити в контакт з різними категоріями громадян, знаходити швидкі і правильні рішення в стресових ситуаціях, діяти завжди енергійно і цілеспрямовано.

Крім того, в сучасних умовах, кандидат на службу в МНС повинен повною мірою відповідати жорстким вимогам, що пред'являються до працівників підрозділів особливого ризику.

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей процесу психофізіологічного професійного відбору до лав МНС.

Виклад основного матеріалу. Для виявлення психофізіологічного професійного відбору була обрана АКС «СПАС-5»В якості методу дослідження процесу адаптації була обрана методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Раймонда. Також була проаналізована успішність курсантів 1 курсу за різними дисциплінами.

Психофізіологічне обстеження за допомогою автоматизованої комп'ютерної системи АКС "СПАС-5".

1. Автоматизована комп'ютерна система психофізіологічного професійного відбору АКС "СПАС-5" (система психофізіологічної атестації пожежних-рятувальників) реалізована на базі ІВМ-сумісних персональних комп'ютерів. Принцип комплексності полягає в різноспрямованості методик обстеження, що дозволяють системно інтегрувати виділені операціональні характеристики в категоріях основних властивостей нервової системи (НС). Усі подразники, сигнали й інструкції досліджуваному пред'являються з екрана дисплея, а відповідні дії автоматично реєструються з клавіатури. Весь процес обстеження від інструкції досліджуваному, пред'явлення стимульної інформації, тестування і до розрахунку отриманих результатів цілком автоматизований.

2. За допомогою АКС "СПАС-5" вивчаються процеси запам'ятовування, зберігання і відтворення потрібних сигналів і швидкого забування непотрібних, що перешкоджають розв'язанню наступного завдання.

3. Програмне забезпечення у подальшому модифікується розробниками із засобами зберігання тестової інформації у базі даних, їх оперативного пошуку, статистичної обробки, порівняння із попередніми даними тощо.

4. У зв'язку з тим, що темп пред'явлення тестів у АКС є жорстко заданим, необхідно брати до уваги тривалість латентного періоду перед виконанням проби (тренувального завдання), утруднення під час розуміння завдань, необхідність у додатковій стимуляції досліджуваного, його імпульсивність або ригідність, порушення довільної уваги, підвищену виснажливість і втомлюваність, що має самостійне діагностичне значення. У цьому випадку при необхідності треба повторити окремі тестові завдання і зараховувати найкращі результати.

Методики психофізіологічного обстеження за допомогою автоматизованої комп'ютерної системи АКС «СПАС-5»

1. Тест «Оперативна пам'ять» (ОП)
2. Тест «Реакція на об'єкт, який рухається» (РРО), для визначення рівноваженості нервових процесів
3. Тест «Рухливість нервових процесів» (РНП)
4. Тест «Прості аналогії»

В якості досліджуваних були обрані абітурієнти, які згодом стали курсантами першого курсу вищого навчального закладу системи МНС України, які пройшли деякий період адаптації до специфічних умов навчання та проживання.

Дослідження проводилося в два етапи:

1. Виявлення ступеню психофізіологічної професійної придатності абітурієнтів до навчання у МНС. Проведення даного етапу відбувалося в період з 11 по 17 липня 2006 року.
2. Діагностика рівня соціально-психологічної адаптації курсантів першокурсників(цих же абітурієнтів, але вже в процесі навчання в Університеті) після приблизно півроку їх навчання. Даний етап проходив з 21 січня по 15 лютого 2007 року на факультетах оперативно - рятувальних сил та цивільного захисту населення та територій.

Результати комп'ютерної діагностики за допомогою АКС«СПАС-5» та методики соціально-психологічної адаптації та успішності занесені до зведених таблиць та оброблені за допомогою програми Microsoft Excel'2003. Одразу ж піддослідні були поділені на дві групи-умовно придатних та придатних за результатами діагностики по АКС «СПАС-5». До першої ввійшло 8 курсантів, до другої – 92 курсанти. Перш за все були виділені результати, які перевищують норми за шкалами методики, підраховано середні результати за шкалами методики для курсантів різних груп профпридатності, а також підраховано Т-критерій Стюдента для двох незалежних вибірок між результатами двох груп за шкалами методики діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда і результатами складання сесійних іспитів.

Висновки. Система професійного відбору, яка застосовувалася в МВС вже не відповідає потребам, які стоять перед новими службами. Спеціально для вирішення актуальних проблем професійного відбору в МНС була створена автоматизована комп'ютерна система «СПАС-5». Вона використовується в рамках психофізіологічного професійного відбору.

Піддослідні були поділені на дві групи-умовно придатних та придатних за результатами діагностики по АКС «СПАС-5», а також пі-

драховано Т-критерій Стюдента для двох незалежних вибірок між результатами двох груп за шкалами методики діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда і результатами складання сесійних іспитів. Статистично значимі розбіжності були отримані лише за шкалою Неприйняття інших, інтегральним показником Прийняття інших та середнім балом успішності курсантів. Це свідчить про те, що АКС «СПАС-5» виявляє здатність досліджуваних до успішного навчання та ефективної взаємодії з іншими. За іншими параметрами адаптаційного процесу істотних розбіжностей не виявлено.

Після порівняння результатів професійного психофізіологічного відбору за допомогою АКС «СПАС-5» з об'єктивними даними щодо успішності службово-навчальної діяльності(її видів) можна зробити висновок, що дана система є досить діагностичною(діагностує у повному обсязі професійно-важливі якості), валідною(діагностує саме ті параметри, які необхідні для вирішення задач професійного відбору), надійною(первинні результати мало відрізняються від повторних) та дискримінативною(виявляє коло осіб більш придатних до служби в МНС та менш придатних до неї).

Таким чином застосування АКС «СПАС-5» на даному етапі здійснення професійного психофізіологічного відбору до МНС є виправданим, доцільним та рекомендованим. Застосування даної системи суттєво скоротить час проведення процедури професійного відбору та істотно вплине на його якість. Проте необхідно чітко дотримуватись методичних вказівок щодо її використання та застосування, для уникнення помилок та невідповідностей результатів реальному стану розвитку вимірюваних якостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анастаси А. Психологическое тестирование: Книга 2; Пер. с англ./Под ред. К.М. Гуревича, В.И. Лубовского. - М.: Педагогика, 1982. -336 с.
2. Беспалов Б.И.. Психодиагностика профессионально-важных качеств и профотбор диспетчеров пожарной службы "01" //Вест. Моск. Ун-та, Серия 14, Психология, №3, 1988, с. 79-95.
3. Бодров В.А., Джамгаров Т.Т. Некоторые актуальные вопросы разработки системы профессионального психологического отбора. –В кн.: Психологические проблемы эффективности и качества труда. М., 1977, ч. 2, с. 23-30

4. Куфлієвський А.С. Автореферат дисертації на тему: «Соціально-психологічні детермінанти розвитку синдрому «вигорання» серед працівників пожежно-рятувальних підрозділів МНС України». – Харків: видавництво УЦЗУ, 2006.- 22 с.

5. Наказ МОЗ України № 464 від 11.07.06 «Про затвердження Методичних вказівок "Проведення психофізіологічного професійного відбору кандидатів на навчання до вищих навчальних закладів Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи"»

<http://nuczu.edu.ua/>